

Behöver vi en förändring?

- Olika perspektiv på hållbart jordbruk

Do we need a change?

- Different perspectives on sustainable agriculture

Anna Arvidsson

Behöver vi en förändring?

- Olika perspektiv på hållbart jordbruk

Do we need a change?

- Different perspectives on sustainable agriculture

Anna Arvidsson

Handledare: Göran Ek, Sveriges lantbruksuniversitet
Institutionen för stad och land, avdelningen för landsbygdsutveckling

Biträdande handledare: Malin Beckman, Sveriges lantbruksuniversitet
Institutionen för stad och land, avdelningen för landsbygdsutveckling

Examinator: Kjell Hansen, Sveriges lantbruksuniversitet
Institutionen för stad och land, avdelningen för landsbygdsutveckling

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå, G2F

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0523

Program/Utbildning: Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling

Utgivningsort: Uppsala

Publiceringsår: 2015

Omslagsbild: Frukt och grönt, Anna Arvidsson, Privat foto

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: jordbruk, risksamhället, intryckskontroll, drivkrafter, debatt, ekologiskt, konventionellt

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land

En vårdag i mitten av april har jag tagit bussen ut till den uppländska landsbygden, gården jag befinner mig på omges av små vackra hus och åkrarna sträcker sig så långt ögat kan nå. Miljön här ute är minst sagt idyllisk, korna betar runt gårdsknuten och det starka kaffet jag bjuds på värmer gott denna regniga dag. På andra sidan köksbordet sitter en av mina informanter, Rut, en konventionell lantbrukare som har skrivit flera debattartiklar om konventionell kontra ekologisk odling. En debatt som förts allt intensivare under senare tid i Sverige.

För varje klunk kaffe jag dricker fördjupas min förståelse för vad matvarukedjornas reklamfilmer och andra opinionsbildare kan väcka för känslor hos de som faktiskt producerar livsmedlen. När en stor matvarukedja visade sin reklamfilm i tv-rutorna härom året kunde Rut inte bara sitta ner i tv-soffan och vara tyst längre. Filmsnutten visade fina ekologiska gårdar ”det fanns inte en tistel så långt ögat nådde”, säger Rut upprört. ”Det konventionella jordbruket som visades upp var en bild av fallfärdiga kåkar och åkrar fulla med ogräs”. Några av Ruts grannar klippte sina matvarukort efter att ha sett reklamfilmen, för henne är det frustrerande att en sådan bild av en produktionsform som står för 95 % av livsmedelsproduktionen i Sverige visas i tv-rutan.

Det är inte bara Rut som upplever känslan av att framställas på ett felaktigt sätt av andra. Min andra informant Benjamin, i vars kök jag också blir bjuden på kaffe i, är en stolt ekologisk producent. Han menar att ekologiska lantbrukare ofta hamnar i en försvarsposition där de något skamsat medger att skördarna är lägre i den ekologiska produktionen i jämförelse med den konventionella. Benjamin berättar att det är synd att fokus hamnar där, för i hans perspektiv är inte grundproblemet att vi behöver öka livsmedelsproduktionen i Sverige, utan snarare behövs det en radikal omställning inom hela det svenska jordbruket för att vända på skutan - där klimatförändring är en allt påtagligare verklighet.

Sammanfattning

Debatten om ekologisk kontra konventionell odling har blossat upp allt mer, förespråkare från båda synsätt har sagt sitt genom slagfärdiga debattartiklar och diskussionen har sedan fortsatt vid middagsborden runt om i landet.

Denna kandidatuppsats i ämnet landsbygdsutveckling syftar till att undersöka vilka drivkrafter som kan ligga bakom olika aktörers engagemang i jordbruksfrågor och hur de ser på vad som är en hållbar livsmedelsproduktion. Uppsatsen syftar även till att utforska hur informanterna framställer sig själva och andra aktörer i debatten som förts kring ekologisk kontra konventionell odling.

Vem bär enligt informanterna ansvaret för jordbrukets utveckling? Behövs en radikal omställning i hela livsmedelsproduktionen för att nå mer hållbarhet eller räcker det med att enbart göra små justeringar? Det empiriska materialet består till största del av fyra informanters syn på dessa och liknande frågor. Detta material har sedan analyserats med inspiration från Erving Goffmans teori om *intryckskontroll* och Ulrich Becks teori om *risksamhället*.

Nyckelord: jordbruk, risksamhället, intryckskontroll, drivkrafter, debatt, ekologiskt, konventionellt

Abstract

The debate considering ecological versus conventional farming has recently flared up. Propagators from both sides have heatedly argued for their cause in debate articles, causing the discussion to continue around the dining tables and living room couches of this country.

This bachelor thesis in rural development aims to explore which driving forces that motivate different stakeholders to engage in agricultural issues, as well as their view on what a sustainable food production looks like. The thesis also intends to investigate how different actors' present both themselves and others in relation to the debate concerning ecological and conventional farming.

According to the informants, who is responsible for the development of agriculture in Sweden? Is a radical transformation needed to reach a more sustainable cultivation system or is it enough to only make small adjustments to the current dominating production system?

The empirical evidence consists mainly of the insights from four different stakeholders. This evidence has been analyzed with inspiration from Erving Goffman's theory about *impression management* and Ulrich Beck's theory about *the risk society*.

Key words: agriculture, the risk society, impression management, driving forces, debate, ecological, conventional

Innehåll

1 Inledning	5
1.1 Syfte och frågeställning	5
1.2 Tilvägagångssätt	6
1.2.1 Kvalitativa intervjuer	6
1.2.2 Urval av informanter	7
1.2.3 Avgränsning	8
1.2.4 Etiska ramar	8
2 Vägledande teoretiska begrepp	9
2.1 Risksamhället	9
2.2 Intrycks kontroll	10
3 Ekologiskt och konventionellt.....	12
3.1 Presentation av informanterna	13
3.2 Synen på dagens jordbruk.....	15
3.3 Drivkrafter bakom engagemanget	21
3.4 Hållbarhet.....	24
3.5 Den egna och den andres roll i debatten	28
3.6 Vem bär ansvaret?	34
4 Slutord.....	38
5 Referenser.....	40

1 Inledning

Det hörs på radion, det går att läsa om det i tidningen, på reklamaffischerna i stadens busskurer målas detta budskap upp; ”Handla mer ekologiskt!”. De flesta matvarukedjor runt om i landet uppmuntrar oss konsumenter att handla mer miljövänligt och vi blir utlovade extra bonuspoäng på kortet om vi lägger fler ekologiska varor i kundvagnen.

Som intresserad av mat i största allmänhet och som konsument av både ekologiska och konventionella livsmedel, så blev jag intresserad av att undersöka vad som kan driva personer att ta ställning i frågan kring vilket jordbrukssystem man förespråkar.

Ekologiskt kontra konventionellt jordbruk står alltså nu på sökarradarn. Detta omdebatterade ämne, inte minst under höstterminen då två forskarlag från SLU drog igång en intensiv debatt för att hävda sin syn till hur livsmedelsproduktionen bör utvecklas, utifrån ett ekologiskt eller konventionellt synsätt. Detta gjorde mig intresserad av att se närmare på olika inställningar till produktionsformer inom jordbruket.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna kandidatuppsats är att undersöka vad som motiverar och driver olika aktörer att förespråka en jordbruksmetod framför en annan och hur de berättar om sig själva och de andra i debatten kring livsmedelsproduktion. Min egen motivation till att välja detta ämne ligger i att försöka förstå samhällsdebatten om livsmedelsproduktionen bättre och se vad som kan ligga bakom olika hållningar i denna komplexa fråga. Givetvis är slutsatserna som kan dras från denna studie

begränsade på grund av att antalet informanter endast består av fyra personer. Förhoppningen är dock att få en inblick i debatten, utifrån de berättelser som kommit fram genom arbetet med uppsatsen.

Utifrån syftet har tre frågeställningar formulerats:

- Hur ser informanterna på dagens jordbrukssystem i Sverige och hur ser de på ifall produktionssystemet behöver en radikal förändring eller om enbart små justeringar är nödvändiga?
- Hur berättar informanterna om sig själva och andra aktörer i förhållande till den offentliga debatten angående ekologisk kontra konventionell odling och vad driver dem i frågan?
- Hur ser informanterna på vem som bär ansvaret för livsmedelsproduktionen?

Dessa frågeställningar syftar alltså inte till att besvara frågan kring vilken jordbruksmetod som rent objektivet skulle vara den bäst lämpade för att nå en hållbar livsmedelsförsörjning i stort. Snarare ligger fokus på hur informanterna beskriver sig själva och andra i debatten, vilka drivkrafter de har i sitt arbete och hur de ser på behov, möjligheter och utmaningar i dagens svenska lantbruk.

1.2 Tillvägagångssätt

1.2.1 *Kvalitativa intervjuer*

När syfte och frågeställning är formulerade vill jag nu förklara metoden för hur dessa ska kunna besvaras. I denna uppsats spelar informanternas berättelser en avgörande roll, då detta är en kvalitativ intervjustudie, där fältarbetet ligger till grund för att kunna göra en analys i ett senare skede (jämför Kvale & Brinkmann 2014). Under fältarbetet har jag valt att ha en relativt öppen intervjustruktur, så kallade semistrukturerade intervjuer, för att informanterna ska kunna dela sina perspektiv så fritt som möjligt. I intervjuerna har jag och informanterna skapat materialet tillsammans, i intervjusituationerna har mina öppna

frågor som utgått ifrån ”vad” och ”hur” varit en förutsättning för att få uttömmande svar (se Kvale & Brinkmann 2014). Även om intervjusituationerna har varit öppna och flexibla i sin karaktär så har jag gjort frågeformulär på förhand, med något skilda frågeställningar beroende på vilken informant jag intervjuat. Allt så noggrant som möjligt för att få en så hög reliabilitet i arbetet som det bara går (Teorell & Svensson 2007). Då jag eftersträvar en så hög reliabilitet i arbetet som möjligt är det även viktigt att jag är medveten om att varken jag eller informanterna är neutrala i våra utgångspunkter och detta är något jag har fått ta hänsyn till i min analys senare.

Motivet till att välja semistrukturerade intervjuer är att det möjliggör att kunna vara mottaglig för det spontana samtidigt som jag har undvikit att glida allt för långt ifrån syftet med uppsatsen. Fördelen med att göra en kvalitativ intervjustudie är att finns möjlighet till att få en fördjupad förståelse för informanternas utgångspunkter (Kvale & Brinkmann 2014). Nackdelen är att det är svårt att dra större slutsatser, så som jag ser det, då resultatet hade kunnat landa i en annan riktning om jag valt andra informanter istället.

1.2.2 Urval av informanter

Informantskaran består av fyra personer, två yrkesverksamma lantbrukare och två forskare från SLU, tidsramen har varit begränsad och därför ansåg jag att detta kunde vara ett rimligt antal. Jag har velat intervju personer som kan bidra med olika synsätt i frågan om jordbruksmetoder, som alla har någon form av inflytande och har en tydlig dragning, antingen mot den ekologiska eller konventionella ”fåran”.

Samtliga informanter har på olika sätt berörts av, eller engagerat sig i, den pågående debatten om vad som är den mest hållbara livsmedelsproduktionen; ekologiskt eller konventionellt jordbruk. Jag kände ingen av informanterna sedan tidigare, vilket jag tror kan vara fördelaktigt, då jag kunde ha ett öppet sinne och ta in deras perspektiv utan att ha för mycket förutfattade meningar om var intervjun skulle leda på förhand. Jag kom i kontakt med tre av informanterna via tidningsartiklar och en via en student på SLU.

1.2.3 Avgränsning

Uppsatsen har även avgränsats geografiskt till att intervjua informanter inom Uppsala län, forskare och yrkesverksamma lantbrukare, två ekologiska och två konventionella förespråkare från vardera. Informanterna har varit två kvinnor och två män, detta för att få en jämn könsfördelning.

Jag skulle kunna begränsa urvalet till att enbart intervjua lantbrukare i trakten. För att få en bredare ingång har jag dock valt att även inkludera forskare från SLU. Detta har givetvis påverkat både analysen och resultatet för uppsatsen, genom att fler synsätt har framkommit och de som har stått i "frontlinjen" i den offentliga debatten har getts utrymme att tala fritt i intervjusituationerna. Genom att jag valt att begränsa antalet informanter har jag undvikit att hamna i en situation med oändligt många timmar av intervjumaterial att transkribera och analysera vid skrivbordet (Kvale & Brinkmann 2014).

1.2.4 Etiska ramar

Mina informanter har fått information om vad intervjumaterialet ska användas till, de har blivit erbjudna att anonymiseras om de så önskar och frihet att avstå sin medverkan om de skulle vilja det (Kvale & Brinkmann 2014). Alla informanternas namn är fingerade i uppsatsen. Detta för att de ska kunna känna sig trygga i att dela sina tankar, eftersom detta är ett något kontroversiellt ämne som tidigare lett till en konflikt om vad som anses vara "den rätta" vägen i jordbrukets utveckling.

2 Vägledande teoretiska begrepp

2.1 Risksamhället

Kärnan i Becks begrepp *risksamhället* handlar om att det systematiskt skapas både tillgångar och risker parallellt i samhället (Beck 2000:29).

I Becks resonemang finns några centrala teser, de innebär kortfattat; att riskerna vanligtvis är osynliga (exempelvis giftiga ämnen i livsmedel), dessa ses som risker först när det finns kunskap om att de existerar, vilket gör att de som får kunskap om riskerna hamnar i maktpositioner. Riskerna kan både förminsкас och överdrivas av de som har kunskap om dem.

Beck målar upp riskerna som ett framtida hot, när de väl blivit synliga kan de ge så pass negativa konsekvenser att det inte går att ta itu med dem i efterhand. Människors medvetande om riskernas existens ligger därför inte i nutiden, utan i framtiden (Beck 2000:48). Det är därför vi försöker hantera de kommande riskerna idag, innan det är för sent, alternativt så gör vi ingenting om vi inte tror att hoten är reella. Riskerna måste helt enkelt vara erkända av samhället för att det ska finnas motivation till att ta itu med dem. Beck menar dock att riskerna inte tas på allvar, som om vi låtsas att de inte existerar, tills någon kan bevisa motsatsen för oss. På så sätt kan man bortse från riskerna genom att säga att de varken varit synliga eller önskvärda.

I valet mellan det synliga hotet att dö av svält och det osynliga hotet att dö av giftiga kemikalier vinner det synliga hotet (Beck 2000:59). Utan den stora användningen av

bekämpningsmedel i jordbruket skulle exempelvis skördarna på fälten bli mindre och då skulle även mattillgången minska.

Beck menar att ekonomisk tillväxt fortfarande är det som står först på prioriteringslistan i vårt samhälle. Det är vanligt att man därför målar upp ett skräckscenario av ökad arbetslöshet, för att kunna fortsätta verksamheter som orsakar farliga utsläpp, eller för att man ska låta bli att kolla efter giftrester i maten (Beck 2000:64).

Det är svårt att avgöra på egen hand om det finns farliga gifter i kaffet man dricker, för att undvika en risksituation krävs det då att andra har kunskap och kan avgöra om risken är verklig eller inte. Riskerna väcker därför många frågor, hos hela befolkningen, där de som drabbas av dem inte kan avgöra allvaret i dem. (Beck 2000:75).

Det blir därför aktuellt att ta in Becks teori i denna uppsats, då det är oklart vad som kan anses vara verkliga risker i samband med livsmedelsproduktion och i våra nuvarande jordbrukssystem. Becks teori kan förhoppningsvis öka förståelsen till varför initiativ som ekologisk odling har uppkommit, då en del i samhället ser det som att riskerna är påtagliga med de dominerande jordbrukssystemen och att det därför krävs radikala åtgärder.

2.2 Intryckskontroll

Det andra begreppet som kommer att inkluderas i analysen är Erving Goffmans teori om *intryckskontroll*. Begreppet kommer att kopplas till hur informanterna framställer sig själva och andra på ett bestämt sätt, genom att utöva så kallad intryckskontroll. Intryckskontroll innebär kortfattat att man medvetet styr bilden av sig själv, bland annat genom att kontrollera hur man talar om sig själv och andra (Goffman 1971).

Enligt Goffman innebär allas liv ständiga möten med andra människor. Det är i dessa möten med andra som man agerar ut en så kallad linje, vilket innebär olika slags mönster av verbala och ickeverbala handlingar, där det inkluderas att man värderar sig själv och andra i situationen (Goffman 2008:5).

Goffman talar även om det så kallade *ansiktet*, ens självbild, vilket upprätthålls genom att man presenterar en bra bild av sig själv och därmed får social status från andra. Enligt

Goffmans teori behåller en person *ansiktet* när den presenterar en bild av sig själv som är konsekvent och som får stöd från andra personer. När en person *behåller ansiktet* märks det ofta genom att personen agerar med känslor av trygghet och säkerhet i situationen (Goffman 2008:6).

När personen istället *förlorar ansiktet* kan den känna skam över att den inte klarar av att leva upp till den självbild som andra förväntar av en. Även om *ansiktet* kan vara en central del i en människas trygghet så ser Goffman det bara som ett lån från samhället, om personen inte uppför sig på ett sätt som är värdigt det *ansikte* den fått så kan det utan förvarning dras tillbaka från personen (Goffman 2008:10).

När en person försöker *rädda ansiktet* på andra, så vill personen samtidigt undvika risken av att förlora sitt eget, svårigheten ligger i att risken finns att man kan förlora sitt eget ansikte när man vill rädda andras (Goffman 2008:14).

3 Ekologiskt och konventionellt

Efter denna korta neddykning i teori ska perspektivet nu förflyttas till två huvudspår inom jordbrukssystemen i dagens Sverige.

I Naturskyddsföreningens rapport ”100 % ekologiskt” förespråkas en ekologisk omställning i livsmedelsproduktionen. Detta för att kunna få bukt på de utmaningar samhället står inför, så som; övergödning av vattendrag, urlakade jordar och klimatförändringar (<http://www.naturskyddsforeningen.se>).

I rapporten kritiseras det dominerande konventionella jordbruket och föreslås att en övergång till en ekologisk produktion skulle kunna leda till ett mer hållbart jordbruk. Naturskyddsföreningen fastslår senare i rapporten att det inte är matbrist som är problemet i dagens läge, det produceras tillräckligt mycket mat för att alla på jordklotet ska kunna äta sig mätta (FAO 2009 i <http://www.naturskyddsforeningen.se>), därför behöver inte matproduktionen öka utan istället behöver det ske en omfördelning av den mat som faktiskt produceras. Detta är en uppfattning som även delas av det svenska jordbruksnätverket Siani, som menar att matproduktionen ligger på en högre nivå än på 50 år och att det produceras tillräckligt med mat för att föda hela världens befolkning (www.siani.se).

Enligt författarna, som är fyra forskare från Sveriges lantbruksuniversitet, till boken *Den ekologiska drömmen* verkar det dock finnas skäl att kritisera den bild som Naturskyddsföreningen målar upp i sin rapport.

En grundläggande skillnad i den ekologiska odlingen är att man inte använder syntetiska gödsel- och bekämpningsmedel eftersom att de inte anses vara naturliga och kan påverka miljön negativt (Kirchmann, Bergström, Kätterer och Andersson 2014).

I *Den ekologiska drömmen* pekar författarna på att vi behöver öka livsmedelsproduktionen avsevärt för att kunna tillgodose världsbefolkningens behov av mat, idag och framöver. Redan nu är matbrist ett faktum, ungefär 1 miljard människor har inte tillräckligt med mat för dagen (Kirchmann, Bergström, Kätterer och Andersson 2014:35).

En kritik som är kopplad till detta, i samband med ekologisk odling och en framtida matbrist, är att den officiella svenska skördestatistiken visar på att skördarna minskar drastiskt i ekologisk produktion i jämförelse med konventionell odling. Skördarna påstås minska med ungefär 50 % i ekologisk odling i jämförelse med den konventionella, något som gör att det kan anses ohållbart att ställa om helt till en ekologisk produktion (Kirchmann, Bergström, Kätterer och Andersson 2014:38).

Åsikterna om vad som anses vara det mest hållbara jordbruket går alltså isär, detta blev för mig även märkbart under intervjuerna med de fyra informanterna, vilka kommer att presenteras i det kommande avsnittet. Intervjuerna har gjorts i informanternas hem och på deras arbetsplatser, beroende på vilka möjligheter som funnits.

3.1 Presentation av informanterna

Rut, en konventionell lantbrukare

Via en tidningsartikel får jag upp ögonen för en lantbrukare som inte tvekar att stå upp för det konventionella jordbruket. *"Jag förstår att du vill intervjua mig eftersom jag är en så ekologisk bonde, nej, skämt åsido"* är de första ord jag hör från andra sidan luren.

Vi möts i mitten av april månad. Rut gör en hastig U-sväng med sin snabba bil vid busshållplatsen, det där måste vara bonden från debattartikeln tänker jag och hoppar raskt in i bilen. Då vi närmar oss den ståtliga gården får jag klart för mig att Rut är den tredje verksamma lantbrukaren på gården. En gård som varit i familjens ägo under många år och två ivriga hundar välkomnar oss in i det stora huset.

Medan jag får av mig skorna börjar Rut koka kaffe i köket och ropar ”vill du ha normalstarkt, starkt eller superstarkt?”. Jag väljer starkt kaffe och får klart för mig att Rut är en lantbrukare med många järn i elden. Hon är inte bara en heltidsarbetande lantbrukare, dessutom hinner hon sitta med i flera styrelser, skriva debattartiklar och skjutsa sina tonåringar till deras aktiviteter. Rut läste till lantmästare för att få mer kött på benen innan hon tog över gården. Hennes gård är inriktad främst mot växtodling och det finns många hektar åkermark att odla grödorna på runt gården.

Samuel, en konventionell forskare

Jag slår mig ner i en fåtölj längst ner i den avlånga korridoren på en av institutionerna på SLU. Efter en stund dyker forskaren Samuel upp och öppnar upp sin lilla kontorsvara. Här finns det många välfyllda bokhyllor, rapporter och pinaler att vila blicken på. Vi sätter oss ner och solen strålar in igenom de stora fönstren denna varma vårdag. Samuel har vistats i SLU:s lokaler i stort sett under hela sitt yrkesverksamma liv och forskat i över 30 år.

Efter bara några sekunder blir det uppenbart att Samuel är en engagerad person i debatten kring ekologisk kontra konventionell odling. Genom sitt levande kroppsspråk och sina rappa argument målar han tydligt upp vilka evidens han har som utgångspunkt i sin hållning i frågan. Samuel är kritisk till skönmålningen av den ekologiska odlingen och anser att förespråkare för den inriktningen bygger sin övertygelse på känslor snarare än på fakta.

Sara, en ekologisk forskare

När fikaruschen börjar avta på en av SLU:s institutioner slår jag och forskaren Sara oss ner vid ett bord.

Sara har ett brinnande intresse för naturen, hon tror att vi behöver lära oss att förstå den bättre och hantera den på ett varsammare sätt. Precis som Samuel så har även Sara spenderat många år på SLU, i nuläget arbetar Sara på *EPOK* som är ett centrum för ekologisk produktion och konsumtion vid Sveriges lantbruksuniversitet. Sara ser brister både i det konventionella odlingssystemet såväl som i det ekologiska, men då hon inte tror

att vi kan fortsätta livsmedelsproduktionen på samma sätt som förut så menar hon att den ekologiska nischen behövs för att utmana det rådande jordbrukssystemet.

Benjamin, en ekologisk lantbrukare

Benjamin skjutsar mig från den lilla tågstationen hem till sig. Vi passerar höns, åkrar och kor på vägen fram till gårdsplanen. I dörröppningen står ett par volontärer, som arbetar här under en kortare period, i full färd med att få på sig stövlarna. Det verkar vara ständigt liv och rörelse gården. Vi sätter oss ner i köket. Benjamin har en närvaro i blicken, han reflekterar och analyserar allt medan han delar sina tankar.

Under intervjun får jag uppleva den varma atmosfären på gården, dammsugarljudet från rummet bredvid och ett välfyllt kakfat på bordet framför mig. Gården jag befinner mig på inkluderar både växtodling och djurhållning. Benjamin är en stolt ekologisk producent, även om han anser att det behövs radikalare åtgärder än så för att verkligen kunna ta itu med de utmaningar vi står inför idag; så som klimatförändringar och negativ påverkan på ekosystem.

Nu när informanterna är presenterade kommer deras syn på fem olika teman att redovisas och sedan följas upp med en kortare reflektion efter varje avsnitt.

3.2 Synen på dagens jordbruk

I detta första avsnitt kommer informanternas uppfattningar om möjligheter och utmaningar i dagens svenska jordbruk utforskas.

Rut (konventionell lantbrukare)

Rut slår inledningsvis fast att hon alltid kommer att arbeta för den konventionella odlingen. Även om Rut kan se positiva aspekter med den ekologiska produktionen, så tror hon inte att den kan förse världens befolkning med mat, inte minst på grund av att vi i så fall skulle behöva äta mycket mer ärtor och baljväxter. Få personer önskar en sådan diet enligt Rut. För henne är den ekologiska produktionen enbart en nischproduktion. Rut anser att stödet för den ekologiska produktionen

ska tas bort helt, då det inte finns några bevis för att ekologisk odling skulle vara bättre för miljön än den konventionella, pengarna gör alltså ingen nytta enligt Rut.

Rut tror inte att det konventionella lantbruket har förbättrats på grund av den ekologiska odlingen, många ekologiska förespråkare vill hävda det, Rut tror snarare att den konventionella odlingen har förbättrats genom ett nytt tankesätt och en utvecklad teknik. På 70-talet flyg- och plansprutade man allt inom konventionella odlingen, något som inte längre är tillåtet. Rut sprutar inte ”för skojs skull” som hon säger, utan för att skydda växterna mot sjukdomar och skadegörare.

Rut anser att det finns fantastiska förutsättningar för att bedriva ett effektivt jordbruk i Sverige, det går att plocka ut höga skördar relativt enkelt, för henne är det då ett slöseri att inte producera så mycket som möjligt och utnyttja marken till fullt. Rut tror att vi skulle tappa mycket skörd på att öka den ekologiska produktionen. För henne är det viktigt att vi har ett rationellt och drivkraftigt företagande inom jordbruket i Sverige.

Rut berättar om hennes syn på produktions- och konsumtionsnivån i livsmedel i världen idag. I världen har både konsumtionen och produktionen ökat i stort. Den svenska produktionen har däremot minskat, inom spannmål är vi självförsörjande i dagens läge, men i övrigt är vi ganska dåliga på försörjningen. Rut tycker att det finns en trygghet i att kunna producera sin egen mat och ha en hög självförsörjningsgrad. För henne är det katastrofalt att vi inte tar tillvara på den mark som finns i Sverige, med den produktionskapacitet som vi har, där vi skulle kunna producera mer livsmedel på ett hållbarare sätt ur miljösynpunkt än på många andra platser i världen.

Rut bedriver alltså ett konventionellt jordbruk, när jag undrar vad som skulle kunna få henne att ställa om till en ekologisk produktion säger hon med ett skratt ”Den dag jag har fått se ett riktigt bra forskningsresultat, då blir jag en ekologisk odlare, nej men skämt å sido...”.

Samuel (konventionell forskare)

Samuel tycker att vi har världens bästa jordbruk i Sverige, uppfattningen om att vi skulle behöva ett helt nytt jordbruk, den tar Samuel helt avstånd ifrån.

Visserligen behöver det dominerande jordbruket utvecklas och förbättras, men det behövs ingen radikal omställning inom

livsmedelsproduktionen i Sverige, enligt Samuel. Snarare ser Samuel det som en resa utan ett slut, vi får hela tiden göra små förbättringar. Det svenska jordbruket har kommit en lång bit på vägen i att bli mer miljöanpassat, små justeringar är nödvändiga att göra, även om det i grunden är världens bästa jordbrukssystem. Med ”små justeringar” syftar Samuel på att det kontinuerligt tas fram bättre bekämpningsmedel och smartare metoder inom jordbruket.

Eftersom jordbruket står för en stor del av de antropogena växthusgasutsläppen idag så måste vi göra någonting åt jordbruket, samtidigt som Samuel understryker att det svenska jordbruket är världens bästa om man ser på hur lite det faktiskt påverkar exempelvis vattenkvaliteten.

Enligt Samuel är det viktigt att inte vara begränsad till en specifik metod, han understryker hur man i ekologisk odling exempelvis inte använder bekämpningsmedel, men Samuel menar att det är bättre att få använda ”alla kort i leken” och sen göra det på ett förståndigt sätt. Ur Samuels perspektiv skulle ett sådant angreppssätt leda till ett långsiktigt uthålligt jordbruk, med en så liten negativ miljöpåverkan som möjligt. Samuel uppfattar det nästan som lite arrogant att vi sitter här i västvärlden och säger att ”vi vill inte ha gift i maten” medan det i u-länder handlar om liv och död när det kommer till mat tillgång.

Sara (ekologisk forskare)

Sara uttrycker att vi inte längre kan ha ”business as usual”. Några av de miljöproblem vi har idag är orsakade av att vi enbart gör små justeringar, utan att ta tag i de stora frågorna. ”Det räcker inte!” utbrister Sara. Det går med andra ord inte att fortsätta med samma jordbruksmetoder som vi alltid har gjort, om de inte visar sig vara miljövänliga eller hållbara på lång sikt, menar Sara.

Den forskning som Sara är involverad i är inte specifikt inriktad enbart på ekologiska odlingssystem, utan snarare fungerar det ekologiska tänkandet som en drivkraft för att öka den generella hållbarheten i hela livsmedelsproduktionen.

Sara tror att det är viktigt att forskningen är ”öppen”, att den inte är begränsad till ett enda system, även om det förmodligen arbetas mer med alternativa bekämpningsmetoder,

organiska gödselmedel och kretslopp inom ekologisk forskning (i jämförelse med konventionell).

Ett scenario som ofta målas upp av kritikerna är att en ekologisk omställning kommer innebära mer anspråk på mark genom nyodling. Men Sara ser det snarare som en dynamisk utveckling, enligt henne finns det ingen grund för att anta att en ökad satsning på ekologisk odling per automatik innebär en ökad nyodling. Sara menar att allt fler lantbruk läggs ner i Sverige. Om den ekologiska produktionen ökar kan det betyda att vi behåller fler lantbruk i Sverige. Sara är skeptisk till scenariot om att vi skulle hålla fast vid en rigid ekologisk odling och svälta bara för det, hon tror inte att det kommer att ske – vi kommer se till att vi får mat. Det är möjligen så att vi skulle behöva använda bekämpningsmedel i vissa lägen, om vi står inför en riktig livsmedelskris, men problematiken ligger i att vi hela tiden måste ha mer istället för att utveckla mer robusta och hållbara system.

Sara tror att det kommer ta lång tid innan det sker några större förändringar inom det svenska jordbruket, hennes förhoppning är dock att diskussionen kring *hur* vi producerar fortsätter och att vi inte bara tittar på hur allt ska bli mer effektivt i livsmedelsproduktionen. Saras önskan är att vi fortsätter granska hur lantbruket påverkar ekosystemen och lägger till att det vore spännande om det kan komma upp någon utmanare till det ekologiska.

Sara menar att det fortfarande finns påtagliga brister i den ekologiska produktionen i dagens läge; ”Det finns så pass mycket att göra upplever jag det, inom det ekologiska, för att det ska vara tillräckligt bra för att vara en bra drivkraft”.

För att få en bättre hållbarhet behöver hela marknaden förändras, det behövs en ökning av priser för livsmedel eftersom det kostar att producera på ett hållbart sätt.

Benjamin (ekologisk lantbrukare)

Benjamin driver jordbruket tillsammans med sin fru och de volontärer som bor hos dem i perioder. De har reflekterat och diskuterat kring klimatet, jordbruket och världen i många timmar runt det bord där vi nu sitter.

Ur Benjamins perspektiv har det redan skett en skada i miljön. Efter många år av negativ miljöpåverkan från etablerade jordbruksmetoder så räcker det inte längre att ha en neutral

hållning, då krävs det handling för att reparera det som blivit förstört.

Benjamin är stolt över att inte vara en av de som påverkar miljön värst, men är samtidigt medveten om att hans gård är en del av att påverka miljön negativt, det är ytterst få i det globala lantbruket som faktiskt reparerar livsuppehållande system.

Benjamin förklarar pedagogiskt hur Sverige, liksom många andra länder i västvärlden, har gått från ett underskott till ett överskott på livsmedelstillgång runt 1950-talet. I perspektivet bakåt i tiden var vi enligt Benjamin inriktade på en enda sak, nämligen; ”Mer, mer, och mer. Det är ett tänkesätt vi har fått med oss från skolan, från föräldrar och sagoböckerna, alla säger bara mer..!”. Efter många år av matbrist är det därför naturligt att vi fortsätter att säga ”mer”, men idag slängs det mycket mat, och en stor del av vegetabierna som produceras går till djurfoder. Anledningen till att vi fortfarande anser att vi behöver mer livsmedel, enligt Benjamin, är att vi har sagt det så länge och förmodligen därför även kommer att fortsätta säga det lång tid framöver. Benjamin tror att vi behöver skrota det perspektivet, istället behöver jordbruket arbeta mer med frågan *hur* maten produceras och hitta uthålliga metoder. Benjamin understryker, med ”mer-tanken” i bakhuvudet, att vi med ett överskott inte kan ta resurser från framtiden och bränna av dem redan nu, exempelvis när det kommer till kemikalieanvändning i jordbruket.

Reflektion

Det finns skillnader i informanternas sätt att se på dagens jordbruk i Sverige. Rut och Samuel är generellt sett mer positivt inställda till det dominerande jordbrukssystemet, medan Sara och Benjamin uttrycker att det behövs en radikal omställning och att det inte räcker med enbart de små förändringarna med tanke på hur stora utmaningarna är som vi står inför.

Varken Rut eller Samuel anser att det ekologiska produktionssystemet skulle vara bättre ur miljösynpunkt och att det finns skäl att lyfta fram att det ger lägre avkastning. Samuel uttrycker att det är arrogant att vi säger att vi inte vill ha gifter i maten, medan det råder matbrist i andra länder, medan Sara och Benjamin fokuserar mer på att vi måste ta itu med frågan om *hur* vi producerar på ett hållbarare sätt. Det finns med andra ord en diskrepans i frågan om vi behöver öka produktionen eller

inte, vilket också kan avgöra om informanterna anser att det är positivt eller negativt att den ekologiska produktionen har tagit större plats. Tydligast i ”mer-frågan” blir i skillnaderna kring hur Rut och Benjamin ser på jordbruket, där Rut är positiv till att bruka jordarna mer medan Benjamin inte tror att vi behöver öka produktionen alls.

Ulrich Beck beskriver ett scenario där har två äpplen. Om den ena mannen äter båda äpplena så har de ätit ett äpple var i genomsnitt. Han drar en parallell till dagens livsmedelsfördelning där några äter sig mätta och andra svälter. I genomsnitt är då alla på jorden ”mätta” (Beck 2000:36). Det går att applicera denna liknelse till informanternas syn på om det behöver ske en ökning av livsmedel eller om det snarare handlar om att det behöver ske en omfördelning av de resurser som finns. Detta var ju något som speglades även i skillnaden mellan Naturvårdsverkets rapport *100 % ekologiskt* och boken *Den ekologiska drömmen*.

Rut och Samuel är båda två mer angelägna om att livsmedelsproduktionen behöver öka, problemet är enligt dem att det inte finns ”ett äpple” var till varje människa. De är inte lika positiva till idén om att jordbrukssystemet behöver ställas om, eftersom att de i grunden anser att den konventionella odlingen är bra, med relativt riskfria ingrepp i naturen. Detta synsätt skiljer sig från Sara och Benjamin. De tror inte att det behövs mer resurser, utan snarare en omfördelning av resurserna och en radikal omställning av jordbruksmetoder eftersom dagens jordbruk genererar för stora risker (jämför Beck 2000).

Utifrån Becks teori om risksamhället tolkar jag den ekologiska odlingen som ett sätt att försöka undvika riskerna och hoten vi står inför, som en lösning på de framtida hoten. Sara och Benjamin, utifrån sin utgångspunkt, anser alltså att det finns för stora risker med att fortsätta jordbruket på samma sätt som tidigare, den ekonomiska tillväxten bör inte vara huvudfokus längre. Rut och Samuel, med den konventionella utgångspunkten, håller inte med och kan enligt Becks teori antingen anses blunda för riskernas existens eller inte ha samma övertygelse om hur de framtida hoten ser ut (se Beck 2000).

Jag ser det som att de största skillnaderna i informanternas uppfattningar ligger i hur de ser på om det dominerande odlingssystemet är välfungerande eller inte. Om det konventionella jordbruket anses vara bra i grunden, där enbart

små justeringar är nödvändiga, skapas det en drivkraft att arbeta med små förändringar inom det rådande systemet. I kontrast till detta väcks det en iver att bryta sig loss och utmana det konventionella jordbruket om det anses vara ett för riskfyllt system där små justeringar helt enkelt inte är tillräckliga.

3.3 Drivkrafter bakom engagemanget

I detta avsnitt berörs informanternas drivkrafter till att engagera sig i jordbruksfrågor. Detta för att undersöka om det kan påvisa bakgrunden till skillnaderna i vilket slags jordbruk de förespråkar.

Rut (konventionell lantbrukare)

Ruts grundläggande drivkrafter är att hon vill förbättra det jordbruk hon har fått av sina föregångare att förvalta. Hon lägger stor tyngdpunkt på att hon inte vill vara en "fördärvare" och miljöintresset har funnits med henne så länge hon kan minnas. Rut drivs av att öppna upp diskussioner och utmana hur vi tänker kring jordbruksfrågor. Hon vill stå upp för det konventionella jordbruket "Någon måste stå upp för det också!", säger hon med ett leende. Hon drivs framförallt av glädjen i att vara en lantbrukare, hon uttrycker att hon hellre kör traktor ute på åkern än att städa upp i köket, hon upplever stimulans i att ha ett så varierat yrke. Ingen dag är den andre lik.

Genom att Rut har skrivit debattartiklar och tagit en positiv ställning för det konventionella odlingsystemet så har hon fått ta emot mycket kritik. Det som gör att hon inte har gett upp är tackmejl från bönder, forskare och personer som inte ens känner henne. Bönder kommer fram till henne och säger "du får f-n i mig inte sluta, du får inte sluta skriva, du får inte sluta tycka!" Det väger upp allt det tunga och gör att hon vill fortsätta engagera sig för jordbruksfrågor även i framtiden.

Samuel (konventionell forskare)

Samuels val av yrke växte på sätt och vis fram redan under hans barndom.

Då han som barn badade i sjöar med geggiga bottnar, där det nästan gick att gå på vattnet, blev det tydligt att han ville han göra något inom den gröna näringen. Under ungdomsåren åkte

han till Stockholm och fick se avloppsliknande vattendrag, där man idag kan fiska lax – saker har alltså förbättrats sedan dess. Dessa upptäckter om miljöproblem blev en grogrund för att i vuxen ålder välja en grön utbildning på SLU, ”Jag ville göra något!” säger Samuel med entusiasm i blicken. Det ena ledde till det andra och Samuels intresseområden har fått styra mycket i varför han idag engagerar sig inom forskning relaterad till jordbruksfrågor

Sara (ekologisk forskare)

En grundläggande drivkraft för Sara är att matproduktionen aldrig kan bli en oviktig fråga. För henne började hennes yrkesbana i en nyfikenhet om att lära sig mer om naturen, hon har länge haft ett miljöintresse och ville göra något som kändes viktigt. Sara är i grunden en upptäcktslysten person, hon tycker det är spännande med ekologiska, biologiska och smarta lösningar.

Sara vill lära sig mer om naturen, utgå ifrån den, istället för att bara få grödorna att växa av det ”vita pulvret” som hon säger. Någonstans grundar hennes drivkrafter sig i en fascination över samspelet mellan det biologiska och det som växer. En fråga som motiverar henne att fortsätta sitt arbete med att utveckla de ekologiska odlingsystemen är frågan; *Hur långt kan man komma?*

För att jordbruket ska bli bättre tror Sara att vi behöver göra vår del och samtidigt få bättre kännedom om hur naturen fungerar.

Benjamin (ekologisk lantbrukare)

Benjamin är i grund och botten stolt över att vara en ekologisk producent. Samtidigt tror han att han behöver ändra sitt produktionssystem så att det bidrar till att reparera livsuppehållande system. Han vill både producera och reparera på samma gång. Benjamin hittar inspiration i att kunna producera livsmedel och jobba med miljöfrågor parallellt. Han är född med tron att livsmedelsproduktion är något viktigt, eftersom efterfrågan på livsmedel inte kommer ta slut, så kändes det som en säker väg på sätt och vis. Benjamin drivs av att skapa mer hållbara system eftersom jordbruket, som vi visserligen borde vara stolta över, trots allt drar med sig negativa konsekvenser. Benjamin beskriver att han är en person som vill

se möjligheter och nya lösningar i de utmaningar vi står inför i dagens jordbruk.

Mycket av inspirationen har Benjamin fått från den jordbrukskultur som hans morföräldrar kommer ifrån, där man producerade mat för att folk skulle kunna äta sig mätta, där pengar bara var något sekundärt.

Under Benjamins uppväxt var detta en konventionell gård och nu är han alltså en ekologisk producent. Benjamin understryker dock att det troligtvis behövs en radikalare omställning än så, så länge som hans jordbruk påverkar miljön på ett negativt sätt så finns det fortfarande förbättringar att göra.

Gällande ekologisk produktion så uttrycker Benjamin att: ”det är ett steg på vägen mot uthålligare produktionssystem där man försöker att mera arbeta *med* naturen än *mot* den.” Många ekologiska producenter konstaterar att de inte får använda olika bekämpningsmedel i produktionen. Benjamins inställning är något annorlunda då han snarare ser det som: ”jag vill inte använda det, jag vill inte använda det, utan jag vill använda helt andra metoder”. Benjamin drivs av att engagera sig i svåra frågor och försöka hitta hållbara lösningar.

Reflektion

Informanterna ger uttryck för liknande drivkrafter, alla har en delad önskan om att engagera sig i miljöfrågor och att vilja göra någonting bra. På olika sätt har de fått upp ögonen för något som inte är hållbart, exempelvis visar Samuels barndom med de geggiga sjöbottnarna på detta, och han har därför valt en yrkesbana som kan motverka dessa risker. Det har med andra ord blivit tydligt för dem att det finns påverkan i naturen som inte är hållbar, riskerna har på så vis blivit synliga för dem, och de har velat göra någonting åt detta innan det är för sent (se Beck 2000). Enligt Becks resonemang ser jag det som att de alla har blivit medvetna om riskernas existens, de bär på kunskap om dem, och vill därför agera mot riskerna som ligger i framtiden.

Även om informanterna lutar åt antingen ett mer konventionellt eller ekologiskt synsätt, så finns det mycket som förenar deras drivkrafter oavsett vilket jordbrukssystem de ser flest fördelar med.

Som jag ser det kan det finnas en skillnad i hur informanterna ser på frågan om ”vad som behöver göras?”. Alla vill göra någonting bra för världen, men det tar sig i uttryck på

olika sätt, alltså vad detta ”bra för världen” innebär. Även om drivkrafterna liknar varandra så finns det olika mål för vart drivkraften ska leda och vart de vill nå på en mer praktisk nivå i deras forskning eller verksamhet. Jag tolkar det som att Sara och Benjamin drivs mer av att tänka utanför den givna ramen, i och med att de inte tror att vi kan fortsätta så som vi gjort förut, medan Rut och Samuel drivs mer av att förändra inom de givna ramarna i det konventionella jordbruket.

3.4 Hållbarhet

I denna del har informanterna besvarat frågan om vad som innefattas i begreppet *hållbarhet* för dem. Hur motiverar de att det konventionella jordbruket skulle vara mer hållbart än det ekologiska och vice versa?

Rut (konventionell lantbrukare)

Rut berättar att KRAV skickade över deras nya regelverk till henne för ett par år sedan med önskan om ett utlåtande. Rut gav dem en uppmaning om att sluta med att ge dispenser till ekobönder, då detta retar de konventionella producenterna något oerhört.

Om man påstår att det ekologiska är ett hållbart system, samtidigt som produktionen är beroende av resurser från konventionella gårdar och foderdispenser, då är man fel ut enligt Rut. Enligt henne har den ekologiska produktionen varit igång så pass länge nu att de borde klara av att producera sitt eget utsäde, utan någon hjälp från de konventionella lantbrukarna och stöd utifrån.

”Jag är så radikal så jag tycker att vi ska ta bort ekostödet, för jag anser inte att de pengarna gör någon nytta för miljön, då man inte kan bevisa att eko är bättre för miljön än konventionellt”, säger Rut. Eftersom att den ekologiska produktionen ger lägre avkastning och kostar mer, så borde konsumenterna betala det verkliga priset för varan istället.

Rut berättar om hennes ekologiska lantbrukarvänner och hur imponerad hon är över att de kan ta så pass bra skördar, de har fingertoppskänsla helt enkelt. Samtidigt så finns det ekologiska producenter som inte hade klarat sig utan det ekonomiska stödet som finns i ekologisk odling. Rut tycker inte

att den ekologiska produktionen kan ses som hållbar eftersom de inte kan odla på alla marker, exempelvis på mulljordar där ogräsen tar över, om det inte går att odla överallt så är det inte hållbart enligt Rut.

För Rut handlar hållbarhet om att ha ett större perspektiv, att inte bespruta mer än nödvändigt och ge växtskydd efter växternas faktiska behov. För Rut är det viktigt att producera bra livsmedel, med en hög kvalitet och på ett sätt som inte dränerar jorden på näringsämnen.

Samuel (konventionell forskare)

Samuel börjar beskriva sin syn på vad hållbarhet innebär i koppling till dagens jordbruk. För honom är det viktigt att vi tar tid till eftertanke, för att få fram uthålliga jordbrukssystem där vi inte tömmer jordar på växtnäring och inte förgiftar med kemikalier. Samuel kommer fort in på det ekologiska jordbruket, där han vill slå hål på myten om att det ekologiska jordbruket är ”smått och puttinuttigt”. Så är inte fallet enligt hans mening. Samuel berättar vidare att mjölkkoöbäddningar i ekologisk produktion ofta är större än i konventionell produktion.

Samuel poängterar något som han tycker är viktigt när det kommer till hållbarhet; nämligen att vi måste köpa svensk mat om vi vill ha något jordbruk alls i Sverige.

Samuel tror vidare att vi är bortskämda med låga livsmedelspriser ”höj priserna med 50 procent, så får vi strunta i att åka till främmande länder på semestern istället” säger Samuel. Han påpekar att han raljerar något, men lyfter fram att vi enbart lägger ungefär 10 procent av vår inkomst på mat idag och menar att det är vansinnigt. Samuel tror att vi behöver lägga mer pengar på livsmedel för att det svenska lantbruket ska ha chans att överleva. Det skulle enligt Samuel vara mer hållbart.

Sara (ekologisk forskare)

Enligt Sara rymmer inte enbart miljö, ekosystem eller ekologisk hållbarhet i begreppet, utan i detta inkluderas att hela samhällsutvecklingen behöver vara hållbar.

I dagens läge har vi byggt upp ett samhälle som använder mycket kemikalier, det blir då svårt för lantbruken att vara mer hållbara än vad samhället som helhet är.

Trots att det finns mycket regleringar så har vi fortfarande ett kemikalietungt samhälle, med effekter som inte går att förutspå helt, även om det blivit mycket bättre än det varit. Sara tror att försiktighetsprincipen är en viktig faktor för att jordbruket ska bli mer hållbart. I Sverige är vi fortfarande väldigt beroende av kemikalier i jordbruket, lantbruket och specialiseringen är endast möjligt med hjälp av kemikalierna, när vi har så få grödor och ensidig odling. För att en omställning ska vara möjlig, vilket Sara tror är nödvändigt, måste jordbruket lägga om sin produktion och grödorna måste växla mer. Det är något som de flesta vet, men på grund av den ekonomiska utvecklingen går det inte utav sig självt, det behövs mer förebyggande åtgärder även om det svider i plånboken. Sara drar en parallell till medicin som man ju använder då man är sjuk och har behov av det. Även om det finns en strävan att enbart bespruta då det verkligen finns behov, så används kemikalierna inom jordbruket på ett ohållbart sätt och detta ställer sig Sara kritisk till.

För Sara innefattas även hållbara arbetsförhållanden i det hållbara jordbruket, i dagens läge förlorar vi hela generationer av bönder som ser bättre arbetsmöjligheter i andra branscher som erbjuder ett bekvämare liv. Dagens lantbruk är beroende av energi, det är svårt att få till ett hållbart kretslopp med växtnäringen och mycket styrs av marknaden och ekonomiska spelregler.

Benjamin (ekologisk lantbrukare)

När vi kommer in på frågan om hållbarhet målar Benjamin upp det som han ser som ohållbart i dagens produktionssystem. Han berättar om hur vi använder fossil energi, hur vi sabbar jordar, och hur vi både tar resurser från framtiden och resurser från andra regioner. Då vi föder upp våra grisar med soja från Amazonas. ”Den där regnskogen kan vara bra att ha där”, uttrycker han. Benjamins grundövertygelse är att eftersom att vi nu befinner oss i en överskottsperiod så har vi ett bra utgångsläge att fundera över vilka metoder vi använder, så vi inte går under och förstör livsuppehållande system.

Benjamin uttrycker att han är född i ett system där man tagit till snabba lösningar, om det varit för mycket mygg i tältet så fick man en sprejflaska med gift. På tv:n visades program för att propagera för engångsbestick, engångsduk, så när man ätit

upp så tog man den där duken, vred ihop den med papperstallrikarna och slängde i soptunnan. Han är född med sådana föreställningar; ”Eldar man upp sk-n så försvinner den. Vi har trott att Jorden är hur stor som helst. Att den har en enorm buffringsförmåga, att vi kan bete oss hur som helst”, säger Benjamin.

Benjamin menar att det är något av en okunnig kultur, där vi hela tiden trott att vi kan bryta ner resurser i en snabbare takt än vad de byggs upp. Samtidigt som detta är problematiskt så uttrycker Benjamin en förståelse för att lantbrukare kan bli glada över nya bekämpningsmedel och att traktorerna kan drivas effektivt med fossila bränslen. Det gör lantbrukarens arbete smidigare och enklare, även om Benjamin inte tror att det är hållbara lösningar på sikt.

Reflektion

Både Rut och Samuel poängterar att ett hållbart jordbruk handlar mycket om hur kemikalier används, att inte bespruta grödorna i onödan och behålla näringen i jorden.

Rut ifrågasätter hållbarheten i den ekologiska produktionen, detta på grund av att det inte klarar av att stå på egna ben, utan vare sig det konventionella jordbruket eller ekonomiska stöd.

Sara och Benjamin talar mer om den kulturella kontexten och hållbarhet utifrån flera perspektiv. Sara belyser att jordbruket inte kan vara hållbarare än samhället som helhet är. Jag tolkar detta som att det då pekar på nödvändigheten med en omställning i samhällsstrukturen på samma sätt som inom jordbruket. Om samhället i stort är belastat av stor kemikalieanvändning, vilket jag tolkar att hon anser vara en risk för framtiden, så blir det svårt för lantbrukare att inte ta in samma tankebanor in i jordbruket. Både Sara och Samuel är skeptiska till hur marknaden och ekonomin styr och begränsar hur pass hållbart jordbruket är.

Samuel som kommer in på hur skevt det är att vi lägger stora summor på utlandsresor och boende, men bara en bråkdel på livsmedel. Sara som beskriver hur marknaden är styrande, istället för att vi vågar ta tag i att bygga ett hållbarare samhälle. Detta anser jag kan kopplas till Becks teori om risksamhället, där ekonomiska intressen hela tiden har övertaget i samhället. Istället för att exempelvis ta itu med problematiken kring

användningen av giftiga kemikalier i jordbruket, det osynliga hotet, så fortsätter vi i samma banor för att undvika det synliga hotet som skulle kunna innebära risk för svält och förlorade arbetstillfällen (jämför Beck 2000).

3.5 Den egna och den andres roll i debatten

I detta avsnitt behandlas frågan om hur informanterna ser på den debatt kring ekologiskt kontra konventionellt jordbruk som har förts i det offentliga rummet. Vilka känslor har detta väckt hos informanterna och hur berättar de om sig själva och de andra aktörerna i debatten?

Rut (konventionell lantbrukare)

Rut ser inget egenvärde att hacka ner på den ekologiska produktionen, hon vill inte ”skriva ner det ekologiska” genom sina debattartiklar, snarare vill hon lyfta det positiva i den konventionella odlingen. Genom att Rut anser att det konventionella systemet är bra så kan hon uppleva att andra förutsätter att hon därmed tycker att det ekologiska per automatik skulle vara dåligt.

Rut har fått smaka på kritik då hon har vågat stå upp för vad som för andra kan upplevas vara kontroversiella åsikter. Det är inte alla som hyllar det konventionella jordbruket i dagens läge, men hon slår fast att det behövs människor som faktiskt vågar stå upp för det också.

Även om Rut har mött mycket motstånd, i form av utskällningar, argsinta mejl och starka reaktioner så har hon ändå valt att stå fast vid sin hållning.

Miljön har alltid varit en viktig grundbult i Ruts arbete som lantbrukare, hon har valt att bedriva ett konventionellt jordbruk för att hon tror att hennes gård har bäst förutsättningar för det. Om en ekologisk produktion skulle passa bättre så är det inte omöjligt att hon skulle satsa på det istället. Rut upplever att hon ofta får en stämpel på sig, att hon blir dömd på förhand och att många har förutfattade meningar om hennes åsikter som konventionell livsmedelsproducent. När människor väl har pratat med henne, utan att enbart lägga in sina egna värderingar i det hon säger, så upplever hon att de har ändrat uppfattning.

Efter ett tag inser omgivningen att Rut inte ser allt så svart och vitt som de först trodde.

Rut berättar att hon upplever att hon har kommit längre i sin egen utveckling idag. Hon har förstått att om hon ska stå upp för det konventionella jordbruket så måste hon i större utsträckning tänka på hur hon formulerar sig och uttrycker sina åsikter. Detta för att människor inte ska tro att det ligger andra värderingar bakom det hon säger och skriver. Idag väger hon därför sina ord mer varsamt innan hon formulerar dem, tidigare körde hon mer på en linje i stil med ”så här är det och så punkt” säger hon och ler.

Rut berättar att hon önskar att man slutar jämföra ekologisk odling med konventionell, istället vill hon att man försöker hitta likheter och gemensamma nämnare.

Eftersom Rut står upp för den konventionella odlingen så tydligt så tror dock många att hon inte kan tänka på det sättet. Rut tycker att det är roligt när hon pratar med någon som fått för sig att hon tycker på ett visst sätt, när de pratat en stund kan de inse ”men hon är ju inte som jag tänkte”. Varje gång Rut skriver en debattartikel så ber hon sina ekologiska lantbrukarvänner att läsa innan hon skickar in. Hon vill att de ska få läsa artikeln ur deras perspektiv och få feedback på om hon gått över några gränser. Efter att Rut fått ta emot mycket kritik på en artikel i höstas så kom hon av sig i sitt skrivande, hon slutade helt, vilket blev en kontrast eftersom hon tidigare skrivit många insändare och artiklar. Det tog flera månader för henne att hitta ny inspiration till att börja skriva igen.

Samuel (konventionell forskare)

Samuel blir engagerad när vi börjar prata om debatten kring ekologisk och konventionell odling. Han anser att den ekologiska nischen har målat in sig själva i ett hörn, genom att man sätter begränsningar, så som att inte kunna använda mineralgödsel och bekämpningsmedel.

Även om de forskningsresultat han själv kommit fram till visar på att den ekologiska odlingen inte är bättre ur ett klimatperspektiv, så backar inte den andra sidan (ekologiska förespråkare) trots påvisade fakta. Samuel uttrycker att detta är beklämmande, för honom blir därför den ekologiska frånan mer som en känslomässig övertygelse, likvärdig en religion, säger han.

Enligt Samuels forskning visar det sig att den ekologiska odlingen sänker skördarna till ungefär hälften i jämförelse med den konventionella odlingen och han betonar gång på gång att jordbruket måste baseras på forskning snarare än på känslor.

Samuel tycker inte att pengar ska öronmärkas för den ekologiska odlingen, dessa riktade satsningar är förödande på sikt och energin borde snarare läggas på att få fram ett hållbart jordbruk utifrån det befintliga jordbruk som vi har idag.

Ur Samuels perspektiv handlar ökningen av den ekologiska produktionen i hög grad om ekonomiska intressen. Matvarubutiker och KRAV marknadsför det ekologiska för att tjäna mer pengar, konstaterar Samuel. Att investera mer pengar på ekologisk odling ”ger ingenting!” säger han.

Samuel menar att ekorörelsen har varit duktiga på att få in en fot hos politikerna, de har varit bra på att lobba för sin sak, vilket han ser som problematiskt då det fattas evidens för att det är ett bättre alternativ än den konventionella produktionen.

Den ekologiska odlingen har sina rötter i filosofins värld, egentligen finns det ingen rationell uppfattning att man bör förbjuda handelsgödselmedel, vilket Samuel ser som problematiskt.

Samuel anser att det inte går att hitta siffror eller data i den ekologiska forskningen på samma sätt som de har på den konventionella sidan. Han menar: ”Det är känslomässigt styrt, de har inga data, så enkelt är det”.

För några år sedan skrev KRAV i sin marknadsföring att det är ”självlart att ekologisk odling är bättre för miljön”. Samuel blir upprörd när han berättar om detta ”Självlart?! De har ju inte mätt någonting. De har bara liksom tagit för givet och känslomässigt, ekologisk odling det måste ju va bättre...De kallar konventionell odling för ”oekologisk odling”.

Samuel är skeptisk till uppdelningen mellan ekologisk och konventionell odling, han pratar hellre om vad som är ett hållbart jordbruk. Han tror inte att rätt väg är att polarisera det i två läger. Som han ser det så har konventionell odling närmat sig mittfåran, medan ekologisk odling är kvar på andra ytterkanten, de får inte använda bekämpningsmedel trots att de kan se att ogräset tar över helt på fälten.

Samuel understryker att det inte är lätt när det blir så känsloladdat att prata om de här bitarna.

Sara (ekologisk forskare)

Debatten som varit kring ekologisk kontra konventionell odling har väckt många känslor även hos Sara. Hennes upplevelse är att det är olyckligt att man avfärdar hela den ekologiska idén rakt av, hon anser att man skulle kunna komma längre om man istället kunde samsas och se för- och nackdelar med olika produktionssystem istället. Hon anser inte själv att hon har "kastat paj" på någon, även om hon kan uppfatta att andra anser att hon gjort det. Även hon inte håller med det konventionella jordbruket på alla punkter så innebär det inte att hon tycker att det per automatik är dåligt.

Sara tycker inte att vi enbart ska satsa på att utveckla det ekologiska jordbruket, men har svårt att förstå varför man måste slänga hela konceptet åt sidan bara för att man inte kommit längre fram i vissa aspekter.

För henne är det inget alternativ att vi fortsätter som vanligt, det behövs nya idéer för att utveckla det befintliga. Sara tycker att det är svårt att förstå att man inte kan tillåta ett nytt alternativ bara för att det inte har hela lösningen, hur jobbar man i så fall med utveckling? "Så, det här med att man måste ha ett precist färdigt koncept för att det ska bli accepterat att jobba med det, det har jag svårt att godta." säger Sara.

Hon tror att det konventionella jordbruket behöver det ekologiska jordbruket för att klara sig, och vice versa. Hennes tolkning är att det som kan ha upprört de eko-kritiska i debatten kan vara att man upplever att ekologiska företrädare har tenderat att skönmåla sitt jordbruk, samtidigt är det viktigt att poängtera att den sidan inte är ensamma om att skönmåla. Det är viktigt att kunna lyfta brister och fördelar med båda systemen.

Sara upplever att det finns en tro att satsningarna på den ekologiska produktionen skulle sätta käppar i hjulen för den konventionella. Men rent resursmässigt så investeras små summor i den ekologiska forskningen, om man ser till hela forskningsbudgeten för lantbruket och Sara tror därför inte att det skulle skada på något sätt.

Benjamin (ekologisk lantbrukare)

Benjamin berättar om debatten ur sitt perspektiv. Benjamin ifrågasätter "tjafsandet" som professorer och andra håller på med, han menar att så länge inga av de produktionssystem vi har idag (varken ekologiskt eller konventionellt) är hållbara i ett

långsiktigt perspektiv så behöver vi diskutera helt andra frågor istället. Benjamin uttrycker att han nästan är lite besviken på dagens debattnivå.

Även om Benjamin ser att det finns brister även i det ekologiska produktionssystemet så anser han ändå att man har vågat ställa vissa frågor inom den ekologiska produktionen. Där har man vågat sätta ner foten och tittat på alternativa produktionsmetoder eftersom det konventionella systemet inte håller i längden.

Benjamin kan tycka att det är lite för lågt i tak även i samtalsklimatet inom ekologisk odling och tror att det behövs utrymme att kunna vrida och vända ännu mer på frågor kring hur man skapar hållbara system.

Det finns många välutbildade personer som kritiserar den ekologiska produktionen med att den inte producerar så mycket, då reagerar lantbrukarna ofta så här: ”Vi producerar visst jättemycket, och vi skäms lite för att vi inte har så höga skördar och så där, det är lite synd tycker jag att vi pratar om fel grej” säger Benjamin. Debatten kanske inte främst bör handla om att producera mer, om hur vi måste öka skördarna, utan snarare i hur vi måste förändra produktionssystemen i en hållbarare riktning menar Benjamin.

Reflektion

Det är tydligt att debatten har rört upp många känslor hos samtliga informanter.

Utifrån Goffmans teori om intryckskontroll, vilket beskrevs i det andra kapitlet, vill jag i detta stycke se på hur informanterna beskriver sig själva och de andra i ljuset av debatten kring odling.

I Ruts berättelse blir det för mig tydligt att hon har fått uppleva hur det känns att *förlora ansiktet*, efter att ha mött mycket kritik har hon valt en *linje* där hon noggrannare väger sina ord och tänker på hur hon uppfattas i debatten. Detta tolkar jag som ett sätt att vilja *behålla ansiktet* och att utöva intryckskontroll, då de andra i debatten annars har uppfattat henne på ett sätt som hon inte själv önskar. Det kan även vara ett sätt att agera på som förhindrar att andra *förlorar sina ansikten*, eftersom att hon tänker efter mer hur hon argumenterar och talar, vilket kan bidra till att andra inte känner sig lika överkörda (Goffman 2008). Rut understryker att hon inte vill ”skriva ner

det ekologiska” i debattartiklarna och på så vis tolkar jag det som att hon både vill *behålla* sitt eget och andras *ansikten* (Goffman 2008).

Jag ser det som att Sara och Benjamin har en medvetenhet både inför brister i deras egna och i de andras synsätt. Deras bild av de konventionella förespråkarna kan anses vara nyanserad och jag menar att det kan vara en konsekvens av att deras hållning till jordbrukssystemet har blivit kritiserat. Kritik liknande den som Rut och Samuel lyfter fram i att den ekologiska produktionen ger lägre skördar och inte bidrar till att förbättra miljön. Jag menar att detta kan vara ett sätt för dem att både *behålla* sitt eget *ansikte*, genom att vara självkritiska, samtidigt som att de inte vill sätta andra i en position av att *förlora sina ansikten*. Erfarenheten verkar tala för att det är en obekvämsats att vara i, så som Benjamin beskriver det att ekologiska lantbrukare hamnar i en skamsen position när skördenivån kritiserar, därför tolkar jag det som att han inte vill skuldbelägga någon annan heller.

Samuels syn på debatten sticker ut något i jämförelse med de andra. När Samuel poängterar att opinionsbildare har köpt en idé om att ekologiska livsmedel per automatik skulle vara bättre, utan att backa upp med evidens, kan det ha bidragit till att han har upplevt sig *förlora sitt ansikte* som forskare så som jag ser det. Då han värderar vetenskaplig fakta och evidens högt så kan detta väcka frustration att inte känna att ens forskningsresultat tas på allvar.

En vilja till att hitta gemensamma nämnare och sluta dela upp konventionell och ekologisk produktion uttrycks av samtliga informanter. Jag ser det som att informanterna har fått nog av att befinna sig i en konflikt och att ingen av dem vill bidra till mer turbulens i debatten.

Precis som med Rut så har även Sara upplevt sig att ha *blivit tilldelad ett ansikte*, så som Goffman beskriver att man blir tilldelad ansiktet av samhället, genom att ha påståtts kasta paj på de konventionella förespråkarna. Hon visar dock på en vilja till att *behålla* sitt eget *ansikte* och att inte bidra till att andra förlorar deras (Goffman 2008). På samma sätt visar Benjamin en förståelse för att lantbrukare kan uppleva det positivt med effektiva bekämpningsmedel, även om han själv inte vill använda sådana metoder, och belyser både för- och nackdelar med båda perspektiven.

Liksom i förra avsnittet om drivkrafter, så ser jag även här likheter i synsätten hos informanterna; en vilja till en ökad förståelse och till att kunna samsas trots skilda åsikter.

3.6 Vem bär ansvaret?

I detta sista avsnitt riktas fokus på informanternas syn på vem eller vilka som bär ansvaret för jordbrukets framtida utveckling. Går det att peka ut *en* aktör som ytterst ansvarig eller krävs det ett *samspel* mellan flera parter?

Rut (konventionell lantbrukare)

Enligt Rut är det en självklarhet att hon som lantbrukare har det yttersta ansvaret för vad hon själv gör. Samtidigt belyser hon problematiken med att hon hela tiden får jobba efter de spelregler som andra sätter upp.

”Jag säger inte att det inte är okej att vi har betestvång, jag säger inte att det inte har varit okej att ha vissa förbjudna växtskydd, men för mig så är ett sätt att bakbinda mina händer... att inte ge mig valmöjligheten” säger Rut. Hon skulle önska större valmöjligheter och att hennes möjligheter att fatta egna beslut inom sin produktion inte skulle vara så bundet av regelverk och lagar.

Rut understryker att det är viktigt att forskare och politiker fattar beslut och forskar efter vad resultaten visar istället för att basera sin kunskap på en trosuppfattning. Om de som har maktpositioner i samhället går mer på den vägen så tror Rut att vi har kommit långt, även om det inte är så situationen ser ut i dagsläget.

Samuel (konventionell forskare)

Samuel börjar tala om ansvarstagande och uttrycker att det inte är forskarna som främst ska utveckla jordbrukssystemen eller bestämma hur odlingen ska gå till. Forskarens roll är att få fram fakta som visar på utfall om man gör på det ena eller andra sättet.

Samuel tror att det är viktigt att politikerna lyssnar på forskningen. Han anser att det finns en tendens, inte minst när det kommer till ekologiska att man har sprungit före och inte inväntat forskningresultat. ”Man har redan bestämt sig att det

ekologiska är bättre. Sen går man och ger en massa stöd, sen blir det jätte svårt att backa när fakta kommer fram” säger Samuel.

Samuel menar till syvende och sist att det är politikerna som har det yttersta ansvaret för utvecklingen av jordbruket, samtidigt som han säger att politikerna har köpt det ekologiska konceptet eftersom de tror att det är vad folk vill ha.

Sara (ekologisk forskare)

Sara anser att politikerna har ett stort ansvar för jordbruket, deras tjänstemän ska vara inlästa på forskningen, men det räcker inte att stanna där.

Sara riktar viss kritik till att man tar för lite hänsyn till forskningsresultat och lyssnar för mycket på opinionen. Det behövs ett samspel, om forskningen skulle styra samhället så skulle det ur en demokratisk synpunkt vara en farlig väg att gå, då forskare är för specificerade för att se till helheten i alla frågor.

Sara tror att vi behöver forskningsbaserad kunskap, att politiker tar beslut som är välgrundade i forskning, för att undvika dåliga beslut. Samtidigt behöver man ha människor med sig, då det är människor som står för genomförandet och kan bidra genom att ändra sitt handlingsmönster. Det är ju också orimligt att säga att allt ska vara forskningsbaserat, forskningen visade från början att DDT var något fantastiskt, i viss mån är det bra att vi inte tar allt till oss. Det är viktigt att forskare inte är isolerade från samhället.

”Det är väl lite av en klassiker att man talar om diversitet, multi av alla dess slag, men alla har ju sin roll och sitt ansvar”, säger Sara. Med detta menar hon att det är viktigt att alla i samhället bidrar med sin kunskap och erfarenhet, så att ansvaret kan bäras tillsammans. Samhället som helhet måste ta ett stort ansvar för jordbrukets utveckling blir Saras slutkläm.

Benjamin (ekologisk lantbrukare)

Benjamin tror att lantbrukaren och lantbrukssektorn själv har det största ansvaret för lantbruket. Detta inkluderar för Benjamin även universitet och utbildning som är kopplat till lantbruket. ”Det är för fasen vi som har ansvaret för det, inte jordbruksministern eller konsumenter. Det är sektorn själv som har det största ansvaret!” utbrister Benjamin.

Benjamins motivering är att lantbrukarsektorn har bäst uppfattning om vad den sysslar med och att det därför är tröttsamt att skylla ifrån sig på politiker, EU och konsumenter. ”Det är f-n i mig vi som har ansvaret. Vi är fortfarande fria; vi kan odla hur vi vill, vi kan göra på det sätt vi vill i princip och vi kan strukturera det globala lantbruket på det sätt som vi vill. Så ska det vara och vi ska ta det ansvaret! Inte nåt jädra skyllande på massa andra” säger han.

Enligt Benjamin är det problematiskt när lantbrukare hela tiden ber aktörer utifrån att säga det som en vill höra, aktörer som forskare och rådgivare. ”Ni är så viktiga ni bönder, ni måste producera mer, ni kommer bli mer viktiga, mera produktion!” Bullsh-t! Just när det kommer till ”mer-frågan” i alla fall”. säger Benjamin.

Han menar att lantbrukare tycker om att höra att det behövs mer livsmedel, men att det är dags för lantbrukarna att själva ta ansvar och producera på ett mer hållbart sätt.

Reflektion

När det kommer till informanternas syn på ansvarsbärande så blir det märkbart att de utgår från deras egen roll i jordbrukets utveckling.

De båda lantbrukarna, Rut och Benjamin, riktar blicken mot sig själva och sitt eget ansvarstagande. En viss skillnad finns dock, då Rut visserligen anser att lantbrukarna själva har det största ansvaret, samtidigt som att det inte går att ha fritt handlingsutrymme så länge som lagstiftning och regelverk begränsar vad man kan göra. Benjamin lägger större tyngdpunkt på att inte hänvisa till att andra ska ta ansvar. Lantbrukaren som har den största kunskapen om sin egen verksamhet måste sluta skylla ifrån sig och måste få höra sanningen från politiker och rådgivare.

Både Samuel och Sara som är aktiva inom forskningen pekar på vikten av att se till forskningsresultat och önskar en större lyhörddhet för vilka resultat som tas fram. Samtidigt breddar Sara ansvarsfrågan till att inkludera alla i samhället, där alla behöver bidra med sin del, det går inte att lägga allt ansvar på en enda aktörs axlar.

Jag tolkar det som att alla hänvisar ansvarstagande till sig själva, att de alla måste ta sitt ansvar utifrån den position och den kunskap de har. Jag ser det som att det är kunskapen som

avgör vilken roll man får och vilket ansvarskrävande andra kan förvänta av en. Utifrån den kunskap de har fått om riskerna i samhället så har de fått en slags maktposition och får agera i den mån de kan (jämför Beck 2000). På samma gång ser jag att alla uttrycker svårigheter med ansvarsbärande; det finns regelverk som man måste ta hänsyn till och det går bara att ta ansvar i så stor utsträckning som man får möjlighet att ta det.

4 Slutord

Denna uppsats har syftat till att undersöka informanternas inställning till dagens jordbruk i Sverige och om de ser att en radikal omställning är nödvändig eller inte. Det visade sig att de ekologiska förespråkarna önskade en omställning och de konventionella förespråkarna såg mer positivt på det dominerande jordbruket i dagens Sverige. Vilket har analyserats utifrån Becks teori om risksamhället. Detta speglas även i andra källor, där Naturskyddsföreningen som förespråkar ekologisk odling önskar en radikal omställning och de konventionella förespråkarna från *Den ekologiska drömmen* argumenterar för att det enbart behövs små justeringar.

Alla informanter har liknande drivkrafter i sitt engagemang för jordbruksfrågor och vill göra någonting gott för miljön, även om detta goda ser olika ut för dem alla.

Så som jag ser det så vävde de ekologiska förespråkarna in ett större helhetsperspektiv i frågan om vad som är hållbart och de konventionella förespråkarna riktade viss kritik mot att den ekologiska produktionen inte klarar att stå på egna ben.

Med hjälp av Goffmans teori om intryckskontroll har jag analyserat informanternas roll i debatten, där det framkom att informanterna ville samsas i högre grad och där jag såg en vilja till att sluta polarisera varandra i två läger. Förhoppningsvis kan detta leda till en ökad dialog istället för att förstärka konflikten inför framtiden.

Informanterna uttryckte att de själva bär ansvar i frågan om jordbrukets utveckling, även om det är svårt att bära hela ansvaret själv.

Denna studie har ökat min förståelse till de olika perspektiven kring vad som kan anses vara ett hållbart jordbruk

och även öppnat upp möjligheten att se den känsloladdade debatten ur fler synvinklar.

Det är möjligt att vi har världens bästa jordbruk i Sverige, men sannolikt är det så att vi fortfarande har en bra bit kvar innan det kan kallas för hållbart utan några restriktioner? Det verkar som om vi behöver göra både små och stora förändringar inom jordbruket i Sverige framöver.

5 Referenser

Empiriskt material, intervjuer

Ekologisk lantbrukare Benjamin, 2015-04-13
Ekologisk forskare Sara, 2015-04-15
Konventionell forskare Samuel, 2015-04-16
Konventionell lantbrukare Rut, 2015-04-17

Litteratur

Beck, U. (2000). *Risksamhället – på väg mot en annan modernitet*.
Uddevalla: Media print Uddevalla AB.

Goffman, E. (1971) *The presentation of self in everyday life*.
Harmondsworth: Penguin books.

Goffman, E. (2008) *Interaction ritual – essays in face-to-face
behavior*. New Brunswick: Transaction Publishers.

Kirchmann, H., Bergström, L., Kätterer, T. och Andersson, R. (2014)
Den ekologiska drömmen – myter och sanning om ekologisk odling.
Lettland: Fri Tanke Förlag.

Kvale, S. och Brinkmann, L. (2014) *Den kvalitativa
forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur AB.

Teorell, J. och Svensson, T. (2007) *Att fråga och att svara –
samhällsvetenskaplig metod*. Stockholm: Liber.

Webbmaterial

Naturskyddsföreningens hemsida, *100 % ekologiskt*, rapport 2013.
[http://www.naturskyddsforeningen.se/sites/default/files/dokument-
media/rapporter/hundra_procent_ekologiskt.pdf](http://www.naturskyddsforeningen.se/sites/default/files/dokument-media/rapporter/hundra_procent_ekologiskt.pdf) (Hämtad:2015-04-08)
ISBN: 978-91-558-0089-5

Sianis hemsida, *Wake up before it's too late! Agriculture at the crossroads: Assuring food security in developing countries under challenge of global environmental change*

<http://www.siani.se/sv/node/15517> (Hämtad 2015-04-14).